

Routekaart Verduurzaming Sport

Samenwerken aan duurzame,
toekomstgerichte sportaccommodaties

Voorbeelden
uit de praktijk

De top 3 kans-
hebbers voor
CO₂-reductie

Partners delen
hun kennis

Duurzaamheidsatlas

Praktijkvoorbeelden uit alle provincies

Hoe verduurzamen verenigingen en clubs hun accommodatie? In de Duurzaamheidsatlas vind je praktijkvoorbeelden in heel Nederland op één plek!

Inleiding

De sportinfrastructuur in Nederland staat voor een belangrijke uitdaging. Hoe houden we de sport beschikbaar en betaalbaar voor iedereen, in tijden van energietekort, ruimtegebrek en klimaatverandering? Het antwoord ligt in samenwerking; met elkaar, voor elkaar.

De Routekaart Verduurzaming Sport is een samenwerkingsverband van BSN, Kenniscentrum Sport & Bewegen, NOC*NSF, Platform Ondernemende Sportaanbieders en Vereniging Sport en Gemeenten. In opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport dragen deze partijen eraan bij om de doelstellingen van het Klimaatakkoord te realiseren en de sportsector te vergroenen.

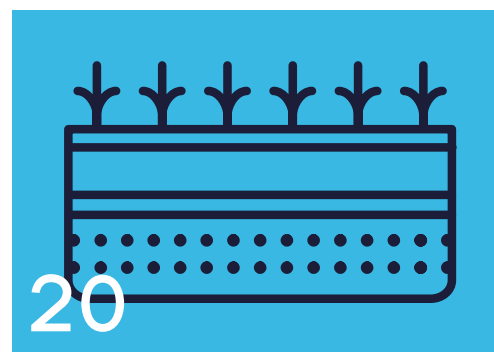
De ambities uit de Routekaart Verduurzaming Sport zijn hoog. Door energieverbruik drastisch te verlagen en duurzame energiebronnen te integreren, maken we sportaccommodaties klimaatneutraal. Daarmee leveren we niet alleen een maatschappelijke bijdrage; verduurzaming levert ook simpelweg geld op.

Geen club of gemeente kan dit alleen. Om deze doelen te halen, moeten we integraal werken, expertise bundelen en samen innoveren. Alleen dan kunnen we versnellen - en dat is precies wat de Routekaart Verduurzaming Sport doet. De partners bieden ondersteuning door kennis te delen, partijen samen te brengen en praktische oplossingen aan te dragen.

In dit magazine kun je lezen wat we voor jou kunnen betekenen, delen we de meest inspirerende praktijkvoorbeelden en grootste kansen voor een vitale, toekomstbestendige duurzame sportsector in Nederland!

Inhoud

- 6 Dit doen we: Van energieslurper naar warmtedeler
Interview met Pieter Clausing over verduurzaming ijsbanen
- 10 Doelstellingen Routekaart Verduurzaming Sport
Heldere en meetbare ambities voor sportaccommodaties
- 12 Inspiratie uit de praktijk
Vier goede praktijkvoorbeelden delen hun verhaal
- 18 Website Duurzame Sportsector
Alles wat nodig is om jouw sportaccommodaties te verduurzamen op één plek
- 20 Producten
Whitepapers, stappenplannen, podcasts en meer hulpmiddelen die je helpen bij jouw verduurzamingstraject
- 24 Praktijkvoorbeelden in de Duurzaamheidsatlas
Meer dan 500 voorbeelden van verduurzaming bij sportaccommodaties
- 26 Dit gebeurt er: De kracht van een collectieve aanpak
Interview met Paul van Dijk over collectieve aanpak verduurzaming van de sport
- 28 Top 3 kansen voor CO₂-reductie
Zo zetten zwembaden, fitness en sporthallen grote stappen in CO₂-reductie
- 32 Dit is de toekomst: Einde aan greenwashing
Interview met Bob Thomassen over Duurzaamheidslabel Kunstgras
- 36 Routekaart Verduurzaming Sport:
Wie zijn we? Wat doen we? Waarom doen we het?
- 38 Colofon

Van energieslurper naar warmtedeler

IJsbanen hadden lang de reputatie energieslurpers te zijn. Dankzij de inspanningen van schaatsbond KNSB, de Vereniging Kunstijsbanen Nederland (VKN) en Routekaartpartners om deze accommodaties te verduurzamen, kantelt dat beeld. Door slimme benutting en het delen van restwarmte en zonne-energie kan een ijsbaan CO₂ neutraal en zelfs energieneutraal worden, aldus Pieter Clausing, beleidsadviseur bij de KNSB.

Clausing legt allereerst uit dat de schaatsbond én de bij hen aangesloten schaatsverenigingen geen eigenaar zijn van de ijsbanen. “De banen zijn vaak in handen van gemeenten of commerciële aanbieders. Dus wij kunnen niet zomaar zelf gaan verduurzamen.”

“Schaatsen
is cultureel
erfgoed”

Cultureel erfgoed

Maar de roep om het energiegebruik van ijsbanen terug te dringen werd steeds luider. Clausing: “Allereerst door klimaatregelgeving waar banen mee te maken krijgen. Maar ook door de sterk stijgende huren voor onze schaatsverenigingen en door de hoge energieprijzen. Je hoorde steeds vaker: ‘is een ijsbaan nog wel van deze tijd?’ Maar schaatsen is cultureel erfgoed. Zonde

als deze mooie sport verdwijnt!” Samen met de VKN en Routekaartpartners formuleerde de KNSB een strategisch plan. “We richtten een Taskforce Kunstijsbanen op om kennis te delen en pilots te starten.” Een eerste stap was het interviewen van zestien ijsbanen over hun duurzaamheidsambities, waar ze tegenaan lopen en wat ze nodig hebben.”

Warmte benutten

Clausing: "IJsbanen gebruiken inderdaad veel energie om ijs te maken, maar daarbij komt ook warmte vrij. Die kun je elders inzetten: om kleedkamers en dweilwater te verwarmen bijvoorbeeld. Je kunt warmte ook uitleveren aan de omgeving, zoals een nabijgelegen zwembad of sportaccommodatie. Steeds meer ijsbanen hebben grote aantallen zonnepanelen. De stroom die je daarmee in de zomer opwekt, kun je delen binnen een zogenaamde energiehub. Door verschillende manieren van opslag te gebruiken, kun je vraag en aanbod van energie optimaal afstemmen."

De KNSB werkt ook intensief samen met zijn partners Essent en Daikin in *Team Duurzaam IJs* om de verduurzaming een extra impuls te geven. Clausing: "Hun expertise in energiebeheer helpt ons om gemeenten en ijsbanen goed te adviseren. Een integraal energieconcept – dat de ijsbaan én de omliggende infrastructuur omvat – is cruciaal. Daarom vragen we gemeenten om naast iemand uit domein Sport, ook collega's van Vastgoed of Energietransitie te betrekken. Verduurzamen vraagt immers om samenwerking."

**“Verduurzamen vraagt
immers om samenwerken”**

Doelstellingen Routekaart Verduurzaming Sport

We hebben heldere en meetbare ambities voor onze sportaccommodaties opgesteld. Waar kunnen we de meeste klimaat- en energiewinst behalen? En welke stip zetten we op de horizon?

55% CO₂-reductie in 2030

Het verminderen van CO₂-uitstoot in sportaccommodaties is cruciaal voor het behalen van de klimaatdoelen. Ons doel? In navolging van het Klimaatakkoord, maar liefst 55% CO₂-reductie in 2030, en 95% in 2050 (t.o.v. 1990)! Door energieverbruik drastisch te verlagen en duurzame energiebronnen te integreren, maken we sportaccommodaties klimaatneutraal. We zetten in op innovatie en versterken de maatschappelijke betrokkenheid in de energietransitie – want sportaccommodaties zijn van ons allemaal!

Milieuvriendelijk beheer van sportvelden

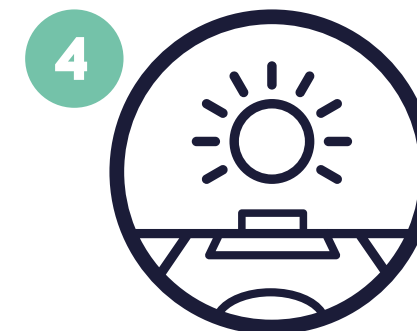
Met milieuvriendelijk beheer van grasvelden en kunstgrasvelden beschermen we zowel de natuur als de gezondheid van sporters. Win-win! Ons doel? Het uitbannen van (chemische) middelen voor gewasbescherming en beheer en onderhoud van natuurlijke en kunstmatige ondergronden. Zo dragen we bij aan de bescherming van biodiversiteit en aan minder schade aan ecosystemen.

Circulair gebruik van materialen

Nederland moet in 2050 een circulaire economie hebben. De sportsector volgt deze doelstelling. Door het circulair inkopen van sportaccommodaties en materialen – van pylonen tot bouwmaterialen – verkleinen we de ecologische voetafdruk van de sportwereld. Dit betekent dat we materialen hergebruiken en recyclen. Daarnaast helpen we bij de ontwikkeling van afvalvrije sportaccommodaties. Op een sportaccommodatie van de toekomst hoort geen wegwerpafval.

Een klimaatadaptieve sportomgeving

De gevolgen van de klimaatverandering zijn heel goed merkbaar in de sport. Wateroverlast, hittestress en watertekort hebben directe invloed op de mogelijkheid om te kunnen sporten. De doelstelling van de Routekaart Verduurzaming Sport om een klimaatadaptieve sportsector te ontwikkelen maakt de sportsector toekomstbestendig. Dit kan bijvoorbeeld door het herstellen van biodiversiteit, natuurinclusief bouwen en watermanagement, zoals waterbuffering onder kunstgrasvelden. In een klimaatadaptieve en gezonde sportomgeving kunnen zowel de natuur als de sport floreren!

Verduurzamen levert écht wat op

Wat kunnen we leren van sportaccommodaties die de doelstellingen van de Routekaart al in de praktijk brengen? Vier *best practices* delen hun verhaal.

1 Duurzaam energiegebruik

Voetbalvereniging ONT uit Opeinde was de winnaar van de verkiezing Sportaccommodatie van het jaar 2023! Deze club staat midden in de maatschappij: ze stellen hun accommodatie open voor verenigingen zonder eigen onderkomen en bieden gratis voetbalschoenen en scheenbeschermers aan. Verduurzamen begon in 2015 met enige tegenwind. 'We zijn toch een voetbalclub?' Dankzij het nodige doorzettingsvermogen ontstond er tóch draagvlak.

De duurzaamheidsmaatregelen variëren van klein – koelkasten eerder uitzetten, tot groot – 140 zonnepanelen

en een afvalstraat die 90% afvalreductie oplevert. ONT was bovendien de eerste sportvereniging ter wereld met een eigen waterzuiveringsinstallatie. Ze besparen 45% door water te hergebruiken. 'Feiten en cijfers delen over verduurzamen helpt om het vertrouwen van je bestuurders te winnen. Want verduurzamen levert écht geld op; wij bespaarden al ruim een ton.'

[lees verder](#)

2 Duurzaam materiaalgebruik

Sporthal Bredius in Muiden is een schoolvoorbeeld van circulair bouwen! Mede dankzij de heldere definitie van circulariteit die het projectteam formuleerde: *bij bouw en beheer blijven materialen in een gesloten kringloop, zonder schadelijke emissies. Bij hergebruik van materialen is geen kwaliteitsverlies en ontstaan geen restproducten die vernietigd moeten worden.* Dat had wel de nodige gevolgen voor de afdeling inkoop van de gemeente, die moest een ander administratiesysteem toepassen dan de standaardversie waarbij sprake is van afschrijving.

Het project leidde tot veel innovatie: er werd gewerkt met rubberwood, de wanden van het sanitair zijn losmaakbaar en er ligt een gerecyclede sportvloer. 'Het vraagt veel om de traditionele werkwijze om te zetten naar circulair. Je hebt mensen nodig die voor de muziek uit willen lopen en een rechte rug houden.'

[lees verder](#)

3 Duurzaam veldbeheer

Golfbaan Stippelberg in Gemert-Bakel werd genomineerd als meest duurzame baan wereldwijd! Het aansluitende natuurgebied vormde het uitgangspunt bij het ontwerp: 70% bestaat uit natuurlijke elementen. Het baanbeheer richt zich op optimaliseren van de baan én beschermen van de omliggende natuur. Zo wordt er gemaaid met een robot die de optimale route berekent en daardoor 10% minder brandstof verbruikt. Ook graast er een paar keer

per jaar een kudde schapen. Het gras krijgt langer de tijd om te herstellen na elke maaibeurt. Hierdoor is het sterker en beter bestand tegen ziektes en schimmels: zo hoeft de golfbaan minder gewasbeschermingsmiddelen te gebruiken. Deze duurzame keuzes verbeteren zowel het milieu als de speelkwaliteit en het imago van de golfbaan.

[lees verder](#)

4 Klimaatadaptatie

Utrecht ontwikkelde in 2023 in eigen huis een innovatief waterbufferingsysteem voor kunstgrasvelden. Uniek is de water-vasthoudende foam in de toplaag, gemaakt van gerecyclede Rebounce-matrassen. Dit type foam kan water absorberen en vasthouden. Daarmee wordt het veld gekoeld in de zomer. Sporten wordt zo aangenamer, want er ontstaat geen hitte-eiland. Daaronder ligt een waterreservoir dat hemelwater opvangt. Daarin wordt water gebufferd

en pas ná de bui afgevoerd naar omliggende sloten. Dat verkleint de kans op wateroverlast. Bij droogte wordt het water gebruikt om het naastgelegen natuurgrasveld van de voetbalclub te beregenen. Het innovatieve veld voldoet aan alle sporttechnische normen. 'Enige nadeel: doordat het foam altijd vochtig is, groeit er snel onkruid. We moeten dus vaker op de knietjes.'

[lees verder](#)

De onderste laag van het waterbufferingsysteem bestaat uit lavastenen 16/40 (tussen 1,6 en 4 cm groot). Tussen de stenen is een holle ruimte waarin het water kan worden opgeslagen.

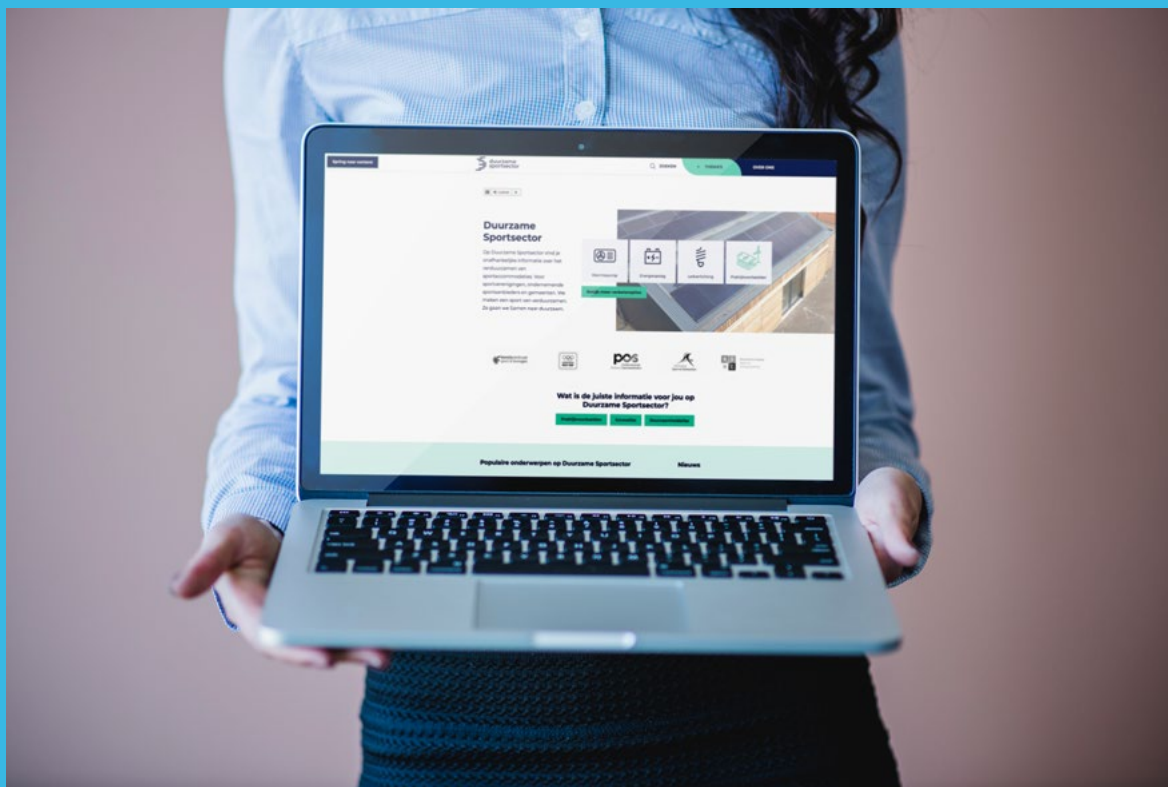

Het voetbalveld met het waterbufferingsysteem ligt iets lager dan de omgeving, waardoor het hemelwater naar het veld toestroomt. Het veld ligt waterpas en heeft geen dakprofiel.

Via een drain (liggend op folie en Enkadrain) kan het gebufferde water worden afgevoerd of worden gebruikt voor beregening.

Principe van de waterbuffering: hemelwater wordt opgeslagen in de lava-laag.

Website Duurzame Sportsector

Duurzame Sportsector is de website van de Routekaart Verduurzaming Sport. Als sportvereniging, ondernemende sportaanbieder en gemeente vind je er alles wat je nodig hebt om jouw sportaccommodaties te verduurzamen. Van praktische stappenplannen en inspirerende praktijkvoorbeelden, tot boeiende podcasts en innovaties.

“Laat je inspireren door praktijkvoorbeelden uit heel Nederland”

Bewustwording

2050 lijkt misschien ver weg, maar de tijd om in actie te komen is nú! Als sportsector moeten we vandaag stappen zetten om betaalbaar en toekomstbestendig te worden. Stijgende energiekosten zijn een grote uitdaging, maar ook de gevolgen van de klimaatverandering maken de bespeelbaarheid van velden en de mogelijkheid tot sporten in bijvoorbeeld hitte een uitdaging. Doe jij mee om deze uitdaging aan te gaan?

Informerer

Op Duurzame Sportsector vind je alles wat je nodig hebt om jouw duurzaamheidsdoelen te realiseren. Je vindt er onafhankelijke technische en praktische informatie over de maatregelen die je vandaag al kunt nemen voor jouw sportaccommodatie. Van energieverbruik en circulariteit, tot milieuvriendelijk veldbeheer en klimaatadaptatie – alles komt aan bod. Het platform zit boordevol handige tools: stappenplannen, informatie over subsidies, de juiste partijen om mee samen te werken en updates over

wet- en regelgeving. Mis je toch nog iets? Laat het ons weten via info@duuzamesportsector.nl, we denken graag met je mee!

Inspireren

Laat je inspireren door praktijkvoorbeelden uit heel Nederland. Je leest precies hoe de sportsector de uitdaging tot verduurzaming nu al oppakt. Sportaccommodaties en gemeenten delen hun beste tips en ervaringen over het proces dat zij hebben doorlopen – van het creëren van draagvlak tot het vinden van financiering. De meest inspirerende projecten zetten we extra in de schijnwerpers met de jaarlijkse verkiezing van de Sportaccommodatie van het jaar. Hiermee laten we zien wat er al gebeurt op het gebied van sociale duurzaamheid, biodiversiteit, afvalreductie en meer. Kom snel een kijkje nemen op het platform en haal nieuwe ideeën op om zelf aan de slag te gaan!

naar www.duuzamesportsector.nl

Producten

Je vindt hier handige instrumenten, stappenplannen, whitepapers, podcasts en meer, die je kunt inzetten bij jouw verduurzamingstraject.

E-book aardgasloze sportaccommodaties

Sportaccommodaties moeten overstappen op een hybride of gasloze energievoorziening. In dit document vind je energieconcepten voor verschillende accommodaties. Welke technieken pas je toe in jouw situatie? Wat is de eerste stap? Lees het in dit e-book.

[lees verder](#)

Wegwijzer circulair aanbesteden

De overgang naar een circulaire economie vraagt om circulaire principes in inkoop- en aanbestedings-trajecten. In deze wegwijzer vind je alle informatie die je nodig hebt om van een circulaire, duurzame doelstelling tot een succesvolle aanbesteding te komen.

[lees verder](#)

Subsidiewijzer Verduurzaming Sportaccommodaties

De subsidiewijzer geeft inzicht in landelijke subsidies op het gebied van duurzaamheid.

[lees verder](#)

Verduurzaming game

In deze game maak je in vijf minuten kennis met energie besparen, duurzaam energie opwekken en opslaan.

[lees verder](#)

Stappenplan verduurzamen sportverenigingen

Hoe kom je als verenigingsbestuurder van het eerste idee om te gaan verduurzamen, tot een succesvol afgerond project? Hoe pak je dat aan en wie heb je daarbij nodig? Dit stappenplan begeleidt je in zes stappen door dat proces.

[lees verder](#)

Whitepaper Verduurzamen:

Wie is aan zet?

Als je jouw sportaccommodatie gaat verduurzamen, moet je helder krijgen bij wie het eigendom van (onderdelen van) de accommodatie ligt. Ook moet je weten welke impact die eigendoms-verhouding heeft op alle aspecten van verduurzaming. Inclusief stappenplan voor juridische en financiële afspraken.

[lees verder](#)

Podcast Sport Doet Groen

De podcast Sport Doet Groen deelt nieuwe inzichten met en van gemeenten, verenigingen en ondernemers. Aan de hand van actuele thema's, zoals CO2-reductie, circulariteit en milieuvriendelijk veldbeheer delen gasten in de podcast hun expertise.

[lees verder](#)

Stappenplan afvalvrije sportaccommodaties

Minder afval betekent minder vervuiling. Daarom zijn wegwerpbekers en -bakjes inmiddels verboden op sportaccommodaties. Lees wat deze regelgeving inhoudt en hoe je in zes stappen tot een afvalvrije sportaccommodatie komt.

[lees verder](#)

Verbeteropties

Hoe kun je jouw sportaccommodatie energiezuinig en duurzaam maken? Bekijk de mogelijkheden, veelgestelde vragen, voorbeelden en tips voor: de warmtepomp, zonnepanelen, isolatie, ledverlichting, zonneboilers, energie-opslag, HR-ketel en infraroodpanelen.

[lees verder](#)

FAQ pesticidevrije natuurgasbeheer

Antwoorden op de meest gestelde en belangrijke vragen over pesticidevrij beheer van natuurgas.

[lees verder](#)

Handreiking pesticidenvrij natuurgrasbeheer

Praktische antwoorden op veelgestelde vragen over het pesticidenvrij beheren van sportvelden en golfbanen. Je leert hoe je plagen, ziekten en onkruiden voorkomt en bestrijdt door slim onderhoud en inzicht. De handreiking helpt beheerders om geïntegreerde gewasbescherming (IPM) toe te passen en draagt bij aan innovatieve en duurzame beheermethoden.

[lees verder](#)

Kennisdossier duurzaam watermanagement

Hoe kunnen sportaccommodaties hun waterverbruik verminderen om beter voorbereid te zijn op periodes van waterschaarste? Het dossier verzamelt essentiële informatie en documenten van verschillende organisaties over duurzaam watergebruik. Beheerders, vrijwilligers en bestuurders vinden hier de kennis die zij nodig hebben om verantwoord met water om te gaan.

[lees verder](#)

Kennisdossier natuurinclusieve sportlocaties

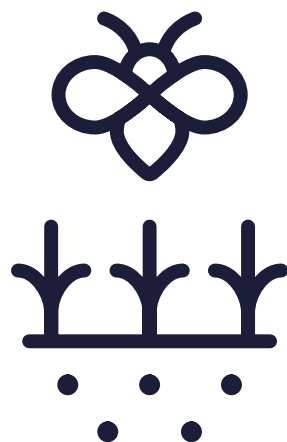
Hier lees je hoe een groene sportomgeving mensen aanzet tot bewegen én tegelijk bijdraagt aan duurzaamheid en klimaatadaptatie. Je vindt er praktische informatie en hulpmiddelen om sportlocaties natuurvriendelijk en toekomstbestendig in te richten.

[lees verder](#)

Kennisdossier Sportgrasbeheer

Hoe kun je sportvelden duurzaam en kwalitatief in een goed conditie houden? In het kennisdossier Sportgrasbeheer wordt het belang van goed onderhoud van natuurgras sportvelden via geïntegreerd sportgrasbeheer (ITM) uitgelegd.

[lees verder](#)

Onderzoek naar stikstofuitspoeling onder (Hybride) Sportvelden

In 2023 - 2024 heeft Lumbricus Environmental Research and Consultancy onderzoek gedaan naar de stikstofuitspoeling onder hybride sportvelden. In dit rapport worden de uitkomsten en conclusies gepresenteerd en aanbevelingen gedaan om zowel de uitspoeling van water en nutriënten te minimaliseren, als het gras optimaal te laten groeien.

[lees verder](#)

Handleiding Geïntegreerd Sportgrasbeheer

De Handleiding Geïntegreerd Sportgrasbeheer biedt informatie en concrete stappen om grassportvelden op een duurzame wijze te beheren, zoals handvatten en hulpmiddelen voor de implementatie van geïntegreerd sportgrasbeheer. De Handleiding hoort bij de Handreiking Pesticidenvrij Sportgrasbeheer.

[lees verder](#)

Handreiking Zorgplicht milieu kunstgrasvelden

Hoe kun je voldoen aan de milieuzorgplicht en maak je duurzame keuzes bij de aanleg en het onderhoud van kunstgrasvelden? De Handreiking Zorgplicht biedt duidelijke richtlijnen voor milieuvriendelijk beheer van kunstgrassportvelden. Het document helpt eigenaren bij het maken van verantwoorde keuzes rond materiaalgebruik en hergebruik.

[lees verder](#)

Handreiking renovatie en ombouw kunstgrasvelden. Opruimen van een kunstgrassportveld

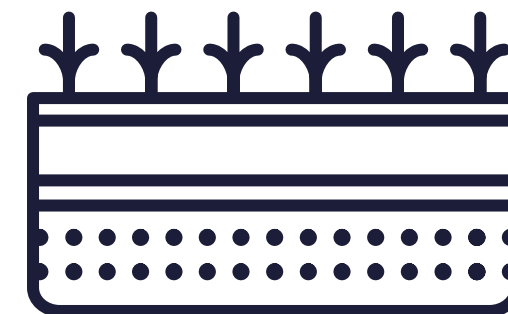
Deze handreiking geeft sportveldeigenaren praktische informatie over afvoer, hergebruik en recycling van kunstgrasmaterialen. Je leest welke wetten gelden en hoe je je goed voorbereidt op renovatie of ombouw. Deze handreiking kan je ondersteunen bij het maken van milieubewuste keuzes binnen de wettelijke zorgplicht.

[lees verder](#)

Sportief aanbesteden – Gouden regels

Wil je goed voorbereid keuzes maken in het aanbestedingsproces binnen de gemeentelijke kaders? Deze publicatie helpt beleidsmakers, inkopers en uitvoerders bij het complexe aanbestedingsproces van sportvoorzieningen. Je krijgt inzicht in wetgeving, maatschappelijke trends en technologische ontwikkelingen.

[lees verder](#)

Praktijkvoorbeelden in de Duurzaamheidsatlas

Hoe verduurzamen sportclubs en accommodatie-eigenaren hun sportaccommodatie? Welke subsidies hebben zij gebruikt? Welke tips kunnen zij je geven? In de Duurzaamheidsatlas van de Routekaart Verduurzaming Sport vind je alle praktijkvoorbeelden van Nederlandse sportaccommodaties op één plek.

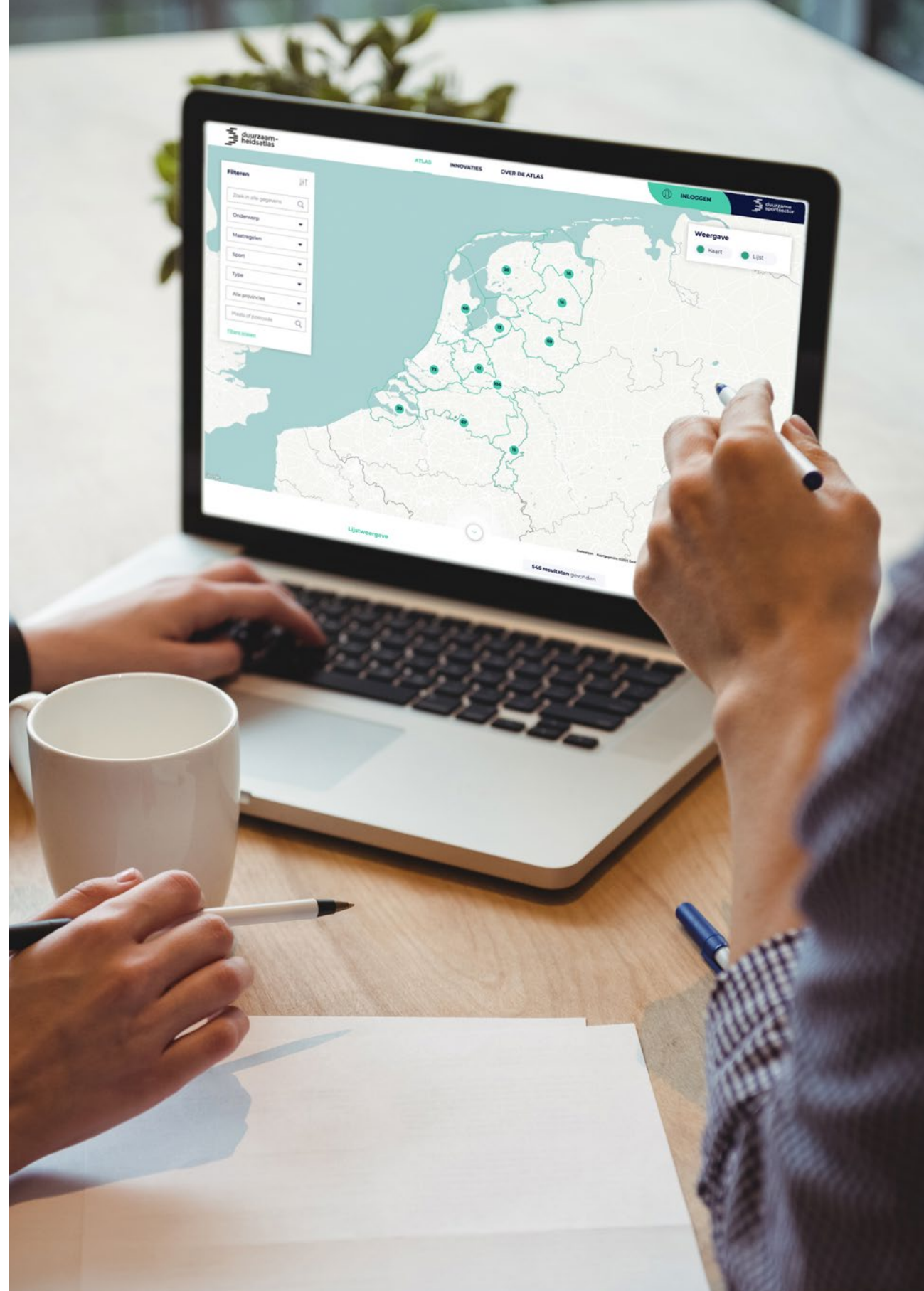
Bladeren door praktijkvoorbeelden

De Duurzaamheidsatlas biedt één helder overzicht hoe sportaccommodaties en sportparken in heel Nederland bezig zijn met verduurzamen. Benieuwd hoe andere tennisclubs aan de slag zijn gegaan? Of wil je weten welke accommodaties gebruik maken van warmtepompen? Misschien zoek je wel alle verduurzamingsmaatregelen in de regio Enschede? In de atlas kun je gericht zoeken per sport, gemeente, type accommodatie of maatregel. Clubs kunnen hun eigen verduurzamingsproces delen. Zo zie je precies welke stappen zij hebben gezet, hoe ze dit hebben gefinancierd, welke maatregelen ze hebben genomen en, uiteraard, alle waardevolle tips en inzichten die ze hebben opgedaan.

Direct contact met sportaccommodaties

Heb je na het verkennen van de Duurzaamheidsatlas nog specifieke vragen? Geen probleem! Je kunt via de atlas snel en eenvoudig contact leggen met de accommodaties die jou inspireren. Wissel kennis en ervaringen uit met de koplopers binnen jouw sport of regio. Het is de perfecte manier om direct te leren van degenen die al stappen hebben gezet en die jou kunnen helpen om ook jouw verduurzamingsproces in gang te zetten. "Je doet niet alleen de nodige inspiratie op van sportverenigingen die ook ver zijn met verduurzaming, het doet ook wat met je zichtbaarheid als club."

[naar de Duurzaamheidsatlas](#)

De kracht van een collectieve aanpak

Provincies werken hard aan de verduurzaming van de sport. Het biedt kansen als je dat collectief aanpakt, vertelt Paul van Dijk, projectleider bij SportDrenthe. Onder hun begeleiding brachten meer dan honderdvijftig buitensportaccommodaties hun energieverbruik drastisch omlaag. Zo droeg Drenthe bij aan één van de grote doelen van de Routekaart Verduurzaming Sport: reductie van CO₂-uitstoot en maakt de provincie duidelijk hoe ver je komt met samenwerking.

“Er was veel laaghangend fruit”

Paul vertelt hoe de provincie het initiatief nam: “De gedeputeerde met energie in zijn portefeuille zag wat een gezamenlijke aanpak kon opleveren. Je verlaagt er de kosten voor de sportclubs mee én helpt de provincie om sneller de eigen duurzaamheidsdoelen te halen. Bovendien creëert zo’n traject werkgelegenheid voor installatiebedrijven: een mooie aanjager voor de Drentse economie.”

Energiescans en een adviestraject

Uitvoerder SportDrenthe had als doel: in drie jaar tijd honderd sportverenigingen verduurzamen. Van Dijk: “We richtten ons op de grote buitensportverenigingen zoals voetbal, hockey en korfbal. In die tijd stonden veel verenigingen nog weinig stil bij hun energie-

Accommodatie O.N.T. uit Opeinde, winnaar van sportaccommodatie van 2023 en één van de praktijkvoorbeelden in de Duurzaamheidsatlas

gebruik. Daarom begonnen we met het laten uitvoeren van energiescans, die de clubs waardevolle inzichten gaven. Bijvoorbeeld dat in de bestuurskamer het hele jaar door een aparte koelkast aan staat, om een paar flesjes fris koud te houden. Er was veel laaghangend fruit.” Na de scan ging SportDrenthe in gesprek met de vereniging om samen een plan voor kleine en grote maatregelen te maken. “Wij gaven bijvoorbeeld advies over de financiën, over beschikbare subsidies en leningen en over de beste volgorde van maatregelen.”

Niet zelf het wiel uitvinden

Intussen heeft SportDrenthe de aandacht uitgebreid naar een collectief project. Van Dijk: “Sinds 2019 hebben wij vier Drentse gemeenten begeleid bij de collectieve aanleg van ledver-

lichting op sportparken en zijn we met de vijfde bezig. Wij nemen bijvoorbeeld het voortouw in de aanbesteding. Ook daar kunnen we door samen te werken sneller stappen zetten. Bovendien levert deze werkwijze een aanzienlijke besparing in de kosten op.”

Door verduurzaming collectief aan te pakken, deel je veel kennis en hoeven verenigingen en gemeenten het wiel niet zelf uit te vinden. Ook buiten de provincie sloeg de collectieve aanpak aan. SportDrenthe bundelde de krachten met NOC*NSF en partners uit Brabant en Utrecht om hun aanpak breder te trekken. “Uiteindelijk hebben we daarmee wel 2.000 verenigingen in Nederland geholpen.”

Top 3 kansen voor CO₂-reductie

CO₂-reductie is de belangrijkste ambitie van de Routekaart. Bij welke sportaccommodaties liggen de grootste kansen? Samen met de partners van de Routekaart maken zwembaden, fitnesscentra en sporthallen grote stappen voorwaarts. Hieronder lees je drie voorbeelden die al een grote reductie in CO₂ hebben gerealiseerd.

1

Zwembaden

Omnium Goes

Cijfers laten zien dat de zwembadsector het grootste aandeel (44%) van de totale CO₂-uitstoot van de sportaccommodaties omvat. Daar zitten dus geweldige kansen voor verduurzaming! Sportcomplex Omnium in Goes – met maar liefst vijf zwembaden – nam de handschoen op. Omnium ging in 2022 helemaal van het gas af. Met 1.300 zonnepanelen en 12 warmtepompen is het zwembad nu energieneutraal. Ook kreeg het gebouw een compleet nieuwe isolatie en kleine slimigheden die stiekem veel verschil maken, zoals een extra tochtdeur. 'Je bent als zwembad een enorme energieverbruiker, dan is het niet meer dan normaal dat je qua duurzaamheid doet wat je kunt. Het heeft ons veel gebracht: onze energierekening nu behapbaar.'

[lees verder](#)

2

Fitnesscentra

Plaza Sportiva Groningen

Fitnessclub Plaza Sportiva in Groningen – met 5.000 vierkante meter de grootste lifestyleclub van de provincie – zette grote stappen richting duurzaamheid. Op het dak kwamen 1.000 zonnepanelen en de yogastudio werd voorzien van infraroodpanelen. Maar de grootste klapper in CO₂-besparing is de warmtepomp. Door het zwembad- en douchewater elektrisch te verwarmen bespaart de club honderden kubieke meters gas per week! Een energiecoach bracht enorm veel kansen voor verduurzaming in kaart en hielp zo het energieverbruik te optimaliseren. De club financierde veel maatregelen zelf en maakte gebruik van subsidie. ‘Een tip aan alle ondernemers die starten met verduurzamen: gebruik je boerenverstand. Kijk naar het logische moment om zaken te vervangen en maak dan duurzame keuzes.’

[lees verder](#)

3

Sporthallen

Korfbalvereniging Drachten

Korfbalvereniging Drachten begon haar verduurzamingstraject met een energiescan. Die scan bracht veel aan het licht, zoals het hoge energieverbruik van sommige apparaten. Zo verbruikte de snackmachine in de kantine meer energie dan dat de snackverkoop opleverde! Die machine ging er direct uit. Ook werd de verlichting in de sporthal vervangen en het dak geïsoleerd. Het meest opvallend zijn de infraroodpanelen in de kleedkamers. Deze panelen gebruiken geen gas, een goede manier dus om CO₂-uitstoot te verminderen. De zonnepanelen wekken de benodigde stroom voor de infraroodpanelen en twee warmtepompen. Een bewegingssensor registreert of de kleedkamer in gebruik is en alleen dan stralen de panelen warmte uit. ‘We hebben nul opmerkingen of klachten gekregen van onze leden. De sporters merken geen verschil, dat is eigenlijk het beste compliment dat je kunt krijgen!’

[lees verder](#)

“Je bent als zwembad een enorme energieverbruiker, dan is het niet meer dan normaal dat je qua duurzaamheid doet wat je kunt.”

Einde aan greenwashing

Traditionele kunstgrasvelden zijn moeilijk te recyclen en eindigen vaak als plastic afval. Duurzame alternatieven zijn prijziger en verliezen het vaak in de aanbesteding. Dat moet anders, vonden producenten en afnemers. Het Duurzaamheidslabel Kunstgras is een stap voorwaarts in de circulaire doelstelling van de Routekaart Verduurzaming Sport, vertelt Bob Thomassen (projectleider NOC*NSF).

“Kunstgras moet duurzamer, daarover is iedereen het eens”, stelt Thomassen. “Er is Europese milieuregelgeving in aantocht, maar dat is een langdurig proces. De Nederlandse sportbranche besloot in gezamenlijkheid om alvast te starten. Samen met een werkgroep van Routekaartpartners werd in korte tijd een duurzaamheidslabel ontwikkeld.”

Onderscheid maken in de aanbesteding

De sector was zo vooruitstrevend, omdat producenten veel last hadden van greenwashing, aldus Thomassen. “Echte duurzame kunstgrasvelden kosten nu eenmaal meer geld. In de aanbesteding van nieuwe velden, gunnen gemeenten echter vaak de opdracht op laagste prijs. Tot nu toe kon iedereen roepen dat hij een goedkoop

“We zijn hierin echt een gidsland”

én duurzaam product had, maar er was geen manier om dat te controleren. Het Duurzaamheidslabel Kunstgras maakt dat onderscheid wél.”

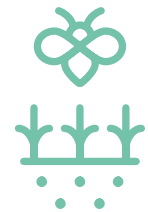
Net als bij koelkasten werkt het label met een A t/m G classificatie. De samenstelling van de velden wordt gekeurd op basis van de milieukostenindicator (MKI). Thomassen: “Onafhankelijke keurders beoordelen op maar liefst negentien indicatoren. Het A-label is misschien nog niet overal haalbaar,

maar veel producenten zijn door jarenlange innovatie al wel toe aan een B-classificatie.” Het label onderscheidt zich ook door het gebruik van PEF Category Rules. Dit zijn afspraken die de Europese branchevereniging van kunstgrasproducenten zelf opstelde, om een eerlijk vergelijk te kunnen maken qua bijvoorbeeld theoretische levensduur en manier van onderhoud.

Duurzaamheidsambities waarmaken

Het label werkt als meetlat voor duurzaamheid, legt Thomassen uit. “Veel gemeenten werken met een duurzaamheidsambitie. Vanaf nu kunnen ze in hun aanbesteding opnemen dat enkel kunstgrasvelden met een A of B label in aanmerking komen. Dan maak je altijd een duurzame onafhankelijk geverifieerde keuze. Goede timing, want gemeente Amsterdam wil in een aanbesteding van meer dan 200 kunstgrasvelden het duurzaamheidslabel opnemen. In heel Europa wordt met belangstelling gekeken naar hoe wij dit aanpakken, want we zijn hierin echt een gidsland.”

Routekaart Verduurzaming Sport

Wie zijn we?

Verduurzaming van de sportsector kunnen we niet alleen realiseren – dat doen we samen! Het is een echte teamprestatie waarbij de overheid, marktpartijen, sport en gemeenten de handen ineenslaan. De Routekaart Verduurzaming Sport is het resultaat van een krachtige samenwerking, met provincies, gemeenten, sportbonden, ondernemers, duurzame leveranciers en innovatieve denkers die gezamenlijk aan de slag gaan. Het Rijk fungeert als opdrachtgever en verbinder, terwijl de partners de ondersteuning in de sector bieden die nodig is.

Dit zijn de de partners van de Routekaart Verduurzaming Sport:

- Branchevereniging Sport en Cultuurtechniek (BSNC) namens de leveranciers en aannemers
- Kenniscentrum Sport & Bewegen voor kennisoverdracht en communicatie
- NOC*NSF namens de sportbonden en -verenigingen
- Platform Ondernemende Sport (POS) namens de ondernemende sportaanbieders
- Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) namens de gemeenten
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) als opdrachtgever
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland is penvoerder

Wat doen we?

We ontwikkelen en delen de laatste kennis over verduurzaming. We verbinden de juiste partijen en creëren ruimte voor samenwerking. Zo stimuleren we innovatie en versnellen we de vooruitgang van de verduurzaming. De website Duurzame Sportsector is jouw startpunt voor het verduurzamen van je sportaccommodatie. Duurzame Sportsector zorgt ervoor dat je altijd up-to-date bent over de nieuwste wet- en regelgeving, technieken, processen en financieringsmogelijkheden.

Waarom doen we het?

We kunnen de gevolgen van klimaatverandering niet negeren: extreme hittegolven, langdurige droogte en plotselinge stortbuien. Daarom hebben wij ons volledig achter het Klimaatakkoord geschaard en zetten we ons in voor concrete actie! In heel Nederland zetten we stappen. Ook in de sportsector versnellen we de verduurzaming. Dat levert behalve veel energie, ook geld én een gezonde sportomgeving op.

Voor wie zijn we er?

Wij staan klaar om jou als ambtenaar, sportbond, clubbestuurder, ondernemende sportaanbieder en accommodatie-eigenaar of -beheerder te ontzorgen bij het verduurzamen van jouw sportpark of sportaccommodatie. Samen zetten we de stap naar een groene én toekomstbestendige sportsector!

Colofon

Ben je enthousiast geworden en wil je meer weten? Ga dan naar duurzamesportsector.nl of mail ons voor meer informatie.

info@duurzamesportsector.nl

030 304 11 00

duurzamesportsector.nl

atlas.duurzamesportsector.nl

<https://www.linkedin.com/company/duurzame-sportsector/>

Dit magazine is ontwikkeld door Kenniscentrum Sport & Bewegen, met dank aan Pieter Clausing (KNSB), Paul van Dijk (SportDrenthe) en Bob Thomassen (NOC*NSF).

Vormgeving: Studio Denk

Tekst: Sarah Wouters

**Samen —
— naar
duurzaam**
→

Branchevereniging
Sport en
Cultuurtechniek

kenniscentrum
sport & bewegen

**Samen —
— naar
duurzaam
————→**